

Η Ανοικτή πρόσβαση στην Ελλάδα και στον κόσμο: εμπειρίες, σκέψεις και προβληματισμοί

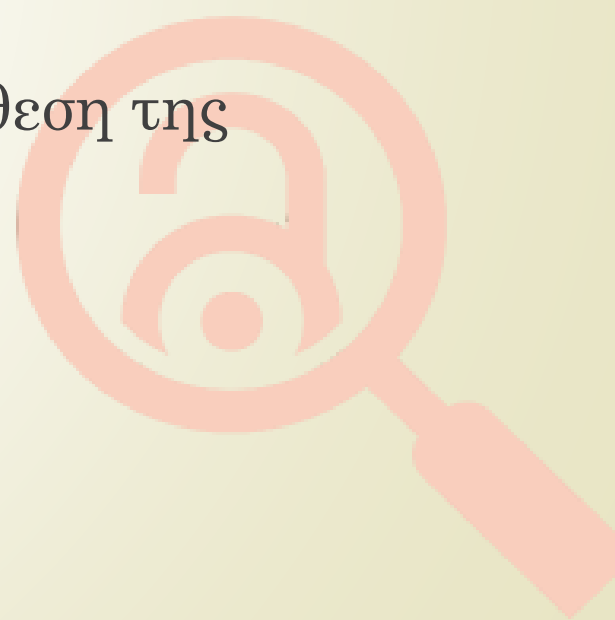
Παναγιώτης Γεωργίου

Πανεπιστήμιο Πατρών, Βιβλιοθήκη & Κέντρο Πληροφόρησης

panos@lis.upatras.gr

Ερωτήματα

- ▶ Πως ξεκίνησε όλο αυτό;
 - ▶ Πως γίνεται;
 - ▶ Που βρισκόμαστε σήμερα;
 - ▶ Είμαστε ικανοποιημένοι;
 - ▶ Ποιοι παράγοντες και πως επιδρούν στην υπόθεση της Ανοικτής Πρόσβασης;
 - ▶ Που πάμε και τι μπορούμε να κάνουμε;
-

Μια μικρή ιστορική αναδρομή

Φιλοσοφικό/Ιδεολογικό υπόβαθρο

- ▶ ..στο πλαίσιο αρχών της «Ανοιχτής Κοινωνίας»
 - ▶ Απεριόριστη ελεύθερη και δωρεάν (για τους αναγνώστες) πρόσβαση σε επιστημονικό ή άλλο ψηφιακό περιεχόμενο, χωρίς σοβαρούς περιορισμούς πνευματικών δικαιωμάτων ή άλλων αδειοδοτήσεων και ιδιαίτερα αυτό που έχει παραχθεί με δημόσια χρηματοδότηση
 - ▶ Απάλειψη των οικονομικών φραγμών πρόσβασης και των «παράλογων» όρων χρήσης του περιεχομένου
 - ▶ Εξορθολογισμός του κόστους και μεταφορά του κόστους από τους αναγνώστες στους δημιουργούς/χρηματοδότες
 - ▶ Απάλειψη/Μείωση της διπλής «χρέωσης»: δημόσια χρηματοδότηση της έρευνας + δημόσια χρηματοδότηση για την πρόσβαση στα αποτελέσματα της έρευνας αυτής

Η αρχή: οι ιδέες γίνονται πραγματικότητα

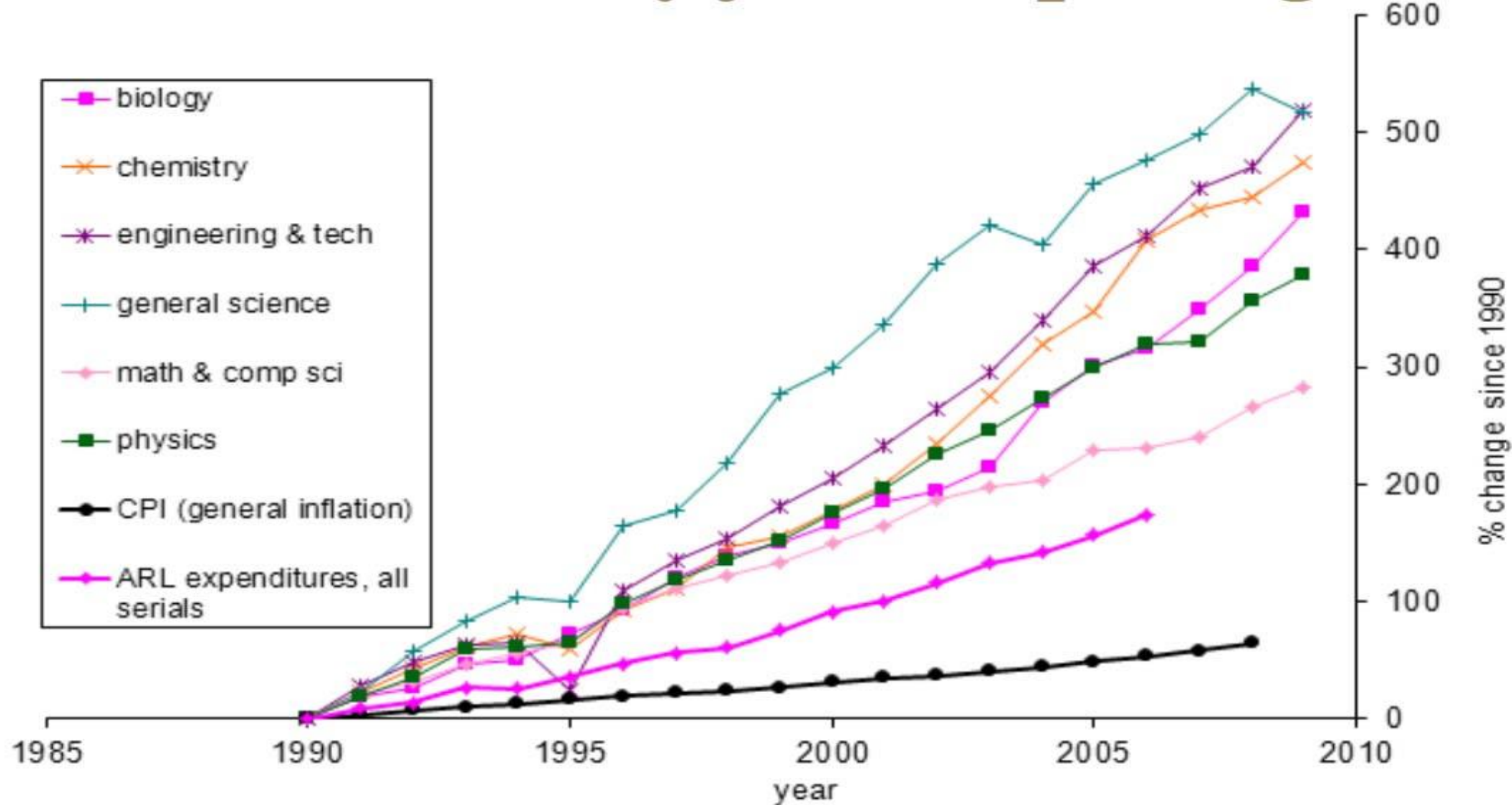
Η «αφορμή» και το μέσο

Η αφορμή: η κρίση των περιοδικών

- ▶ Οικονομική ανάπτυξη δεκαετιών 1990-00
- ▶ Πτώση ανατολικού μπλοκ → Άνοιγμα νέων ερευνητικών ομάδων και κοινοτήτων
- ▶ Επιστημονική & τεχνολογική ανάπτυξη
 - ▶ Αύξηση ερευνητικής δραστηριότητας → Αύξηση προσφοράς εργασιών για δημοσίευση (Publish or perish) → αυξημένες ανάγκες για νέα περιοδικά → Νέες επιχειρηματικές ευκαιρίες για εκδότες → αυξημένες υπεραξίες → (υπερβολικές) αυξήσεις τιμών.
- ▶ Αύξηση του κόστους συνδρομών για vs Μειωμένων προϋπολογισμών
- ▶ Ανάγκη δημιουργίας νέων περιοδικών χαμηλού κόστους & εκτός του παραδοσιακού πλαισίου

Η Ανοικτή Πρόσβαση ως μια ευκαιρία

Bill Hooker, April 2009. Data sources: Library Journal Annual Serials Price Surveys, Association of Research Libraries, US Dept. of Labor

Το μέσο: world wide web

- ▶ Διαθέσιμες τεχνολογίες για την επίτευξη εναλλακτικών λύσεων στα προβλήματα της επιστημονικής δημοσίευσης
 - ▶ Εύκολη και γρήγορη επικοινωνία
 - ▶ Αποστολή και «διαμοιρασμός» αρχείων
 - ▶ Εύκολη και γρήγορη πρόσβαση στη ψηφιακή μορφή των αρχείων
 - ▶ Ευκολότερη, γρηγορότερη και φθηνότερη δημοσίευση/διάθεση αρχείων, τεκμηρίων και πληροφοριών απευθείας (χωρίς τη χρήση κάποιου μεσάζοντα π.χ. εκδότη) μέσα από το web.
 - ▶ Ανάπτυξη νέων υπηρεσιών προστιθέμενης αξίας: ευρετήρια, μηχανές αναζήτησης, προσωποποιημένες υπηρεσίες κλπ.

Βασικά μοντέλα ανοικτής πρόσβασης σήμερα

- ▶ Gold Open access:
 - ▶ Εκδόσεις που καλύπτουν το κόστος τους μέσω των APCs
 - ▶ Εκδόσεις που καλύπτουν πλήρως το κόστος τους μέσω εναλλακτικών πηγών εσόδων (διαφημίσεις, «συνδρομές» μελών, χορηγίες, δημόσια χρηματοδότηση κ.ά.)
 - ▶ Υβριδικό μοντέλο: παραδοσιακά συνδρομητικά περιοδικά που προσφέρουν τη δυνατότητα δημοσίευσης σε περιβάλλον OA με την επιβολή APC στους συγγραφείς
 - ▶ Παραδοσιακά συνδρομητικά περιοδικά που διαθέτουν το περιεχόμενό τους σε περιβάλλον OA με χρονική καθυστέρηση.
- ▶ Green Open access: Ιδρυματικά αποθετήρια (αυτοαρχειοθέτηση)

Που βρισκόμαστε σήμερα;

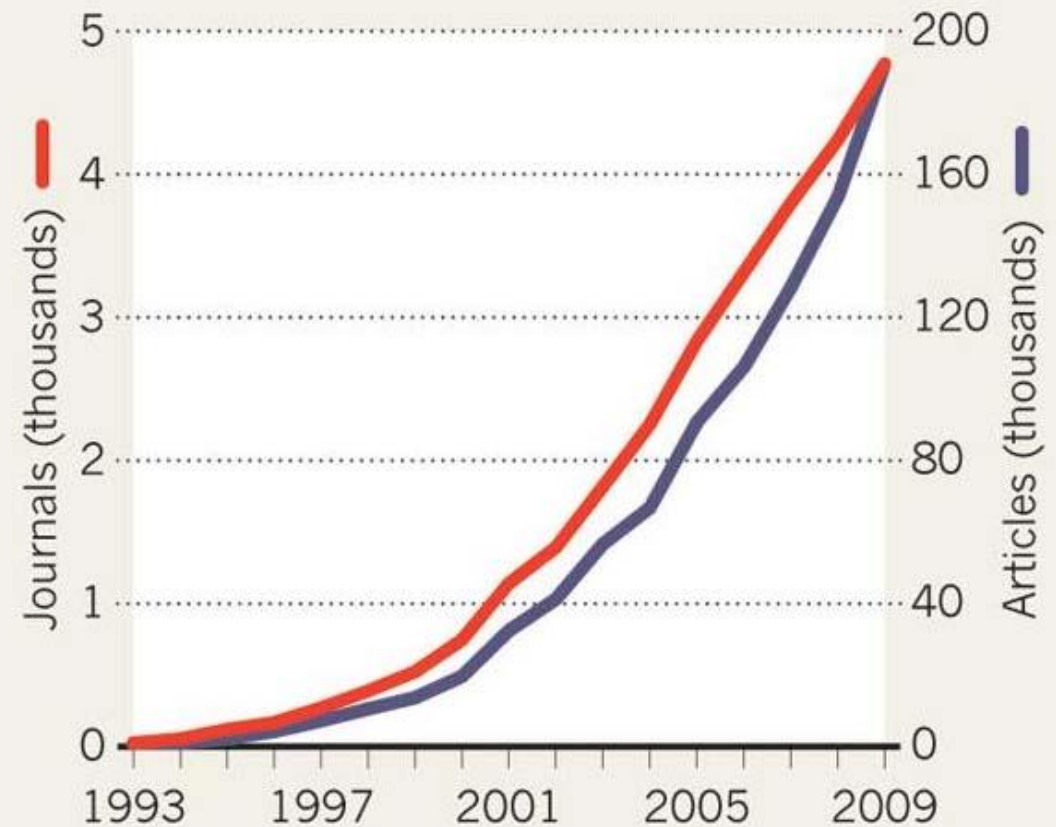
Εντυπωσιακά νούμερα!!!

- 10,339 Περιοδικά
 - 30 Ελληνικά
- 7,511 Περιοδικά «αναζητήσιμα» σε επίπεδο άρθρων
- 121 Χώρες
- 2,666,773 Άρθρα

Πηγή: DOAJ – Directory of Open Access Journals, Οκτώβριος 2017

OPENING UP

The number of open-access articles and journals has been steadily increasing since 2000.

Source: M. Laakso et al. PLoS ONE 6, e20961 (2011)

Το «μερίδιο» της ΑΠ

- Έσοδα των περιοδικών ΑΠ το 2015 \$305.500.000, 3.2% του συνόλου των STM (Science, Technology, Medicine) εκδόσεων (από συνολικά \$9.7 δις.)*
- Το μερίδιο των Gold OA STM άρθρων το 2015 ήταν 13.85%**
- Το μερίδιο του συνόλου των OA STM άρθρων το 2015 ήταν ~20%*

**Open Access Journal Publishing 2016-2020 (Simba International, October 2016)*

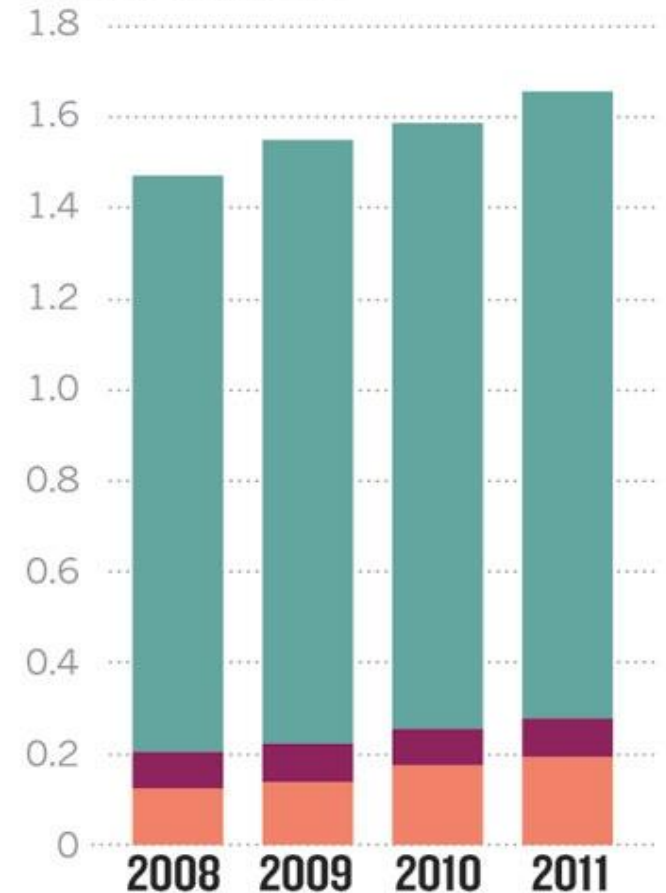
***Web of Knowledge Science Citation Index*

THE RISE OF OPEN ACCESS

Immediate open access (OA) made up 12% of articles in 2011*.

■ Immediate OA ■ Delayed OA ■ Non-OA

Millions of articles:

*From Scopus database

After Richard Van Noorden, *Nature*, 495, 426-429, (28 March 2013)

Υβριδικά περιοδικά

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Total
Journals with at least one hybrid article	239	807	1082	1382	1788	2102	2714	3483 (unique)
Total hybrid articles	666	3325	5481	7774	9414	10802	13994	51456
Average nr of hybrid articles/journal	2.79	4.12	5.07	4.35	5.27	5.14	5.16	5.09
Total number of hybrid journals available by the same five major publishers (<u>Björk and Solomon, 2014</u>).			1522			4000	6740	
% share of hybrid journals with uptake of at least one hybrid article			71%			53%	40%	

After Laakso, M. & Bjork, B.C., *Journal of Informetrics*, 10, 4, p.919-232, 2016

Green Open Access

RoMEO colour	Archiving policy	Publishers	%
green	Can archive pre-print and post-print	1011	41
blue	Can archive post-print (ie final draft post-refereeing)	795	33
yellow	Can archive pre-print (ie pre-refereeing)	155	6
white	Archiving not formally supported	480	20

Summary: **80%** of publishers on this list formally **allow** some form of self-archiving.

SHERPA/RoMEO Colours, excluding provisional policies

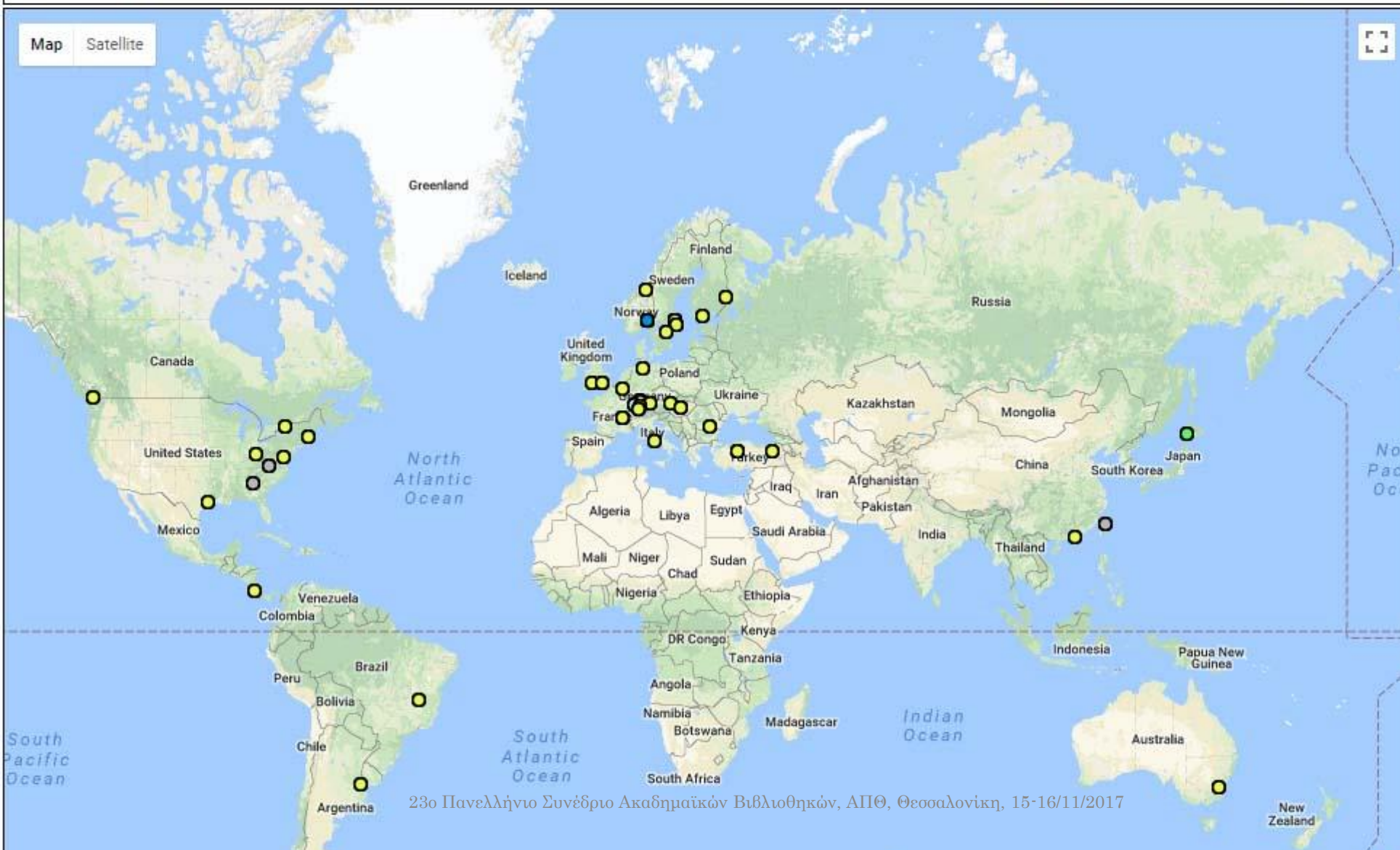
- Green (1011 = 41%)**
- Blue (795 = 33%)**
- Yellow (155 = 6%)**
- White (480 = 20%)**

Ιδρυματικά καταθετήρια – Green Open Access

Platform: All (3045) Country: All (3045) Registered between January 1990 and December 2000 filter results show all

Information bar

- DSpace (1225)
- EPrints (468)
- BEPress (168)
- ETD-db (44)
- Fedora (40)
- OPUS (26)
- OpenRepository (15)
- Other repository (1059) (Show all)

[Normal icons](#) | [Repository size icons](#)

There are **12,301,750** items held in the 3045 repositories on this map.

Download a map for [Google Earth](#):
>> [Google Earth map](#) <<

Data provided by: [ROAR](#) & [OpenDOAR](#)

Copyright 2017 [Stuart Lewis](#).

SOME RIGHTS RESERVED

- [About the maps](#) -

- [Incorrect or missing repository location?](#) -

Data last harvested: 20-Apr-2014 12:15

2014...

Hide information bar

Platform: All (3045) Country: All (3045) Registered between January 1990 and November 2014 filter results show all

Information bar

- DSpace (1225)
 - EPrints (468)
 - BEPress (168)
 - ETD-db (44)
 - Fedora (40)
 - OPUS (26)
 - OpenRepository (15)
 - Other repository (1059)
- (Show all)

[Normal icons](#) | [Repository size icons](#)

There are **12,301,750** items held in the 3045 repositories on this map.

Download a map for [Google Earth](#):
>> [Google Earth map](#) <<

Data provided by: [ROAR](#) & [OpenDOAR](#)

Copyright 2017 [Stuart Lewis](#).

- [About the maps](#) -

- [Incorrect or missing repository location?](#) -

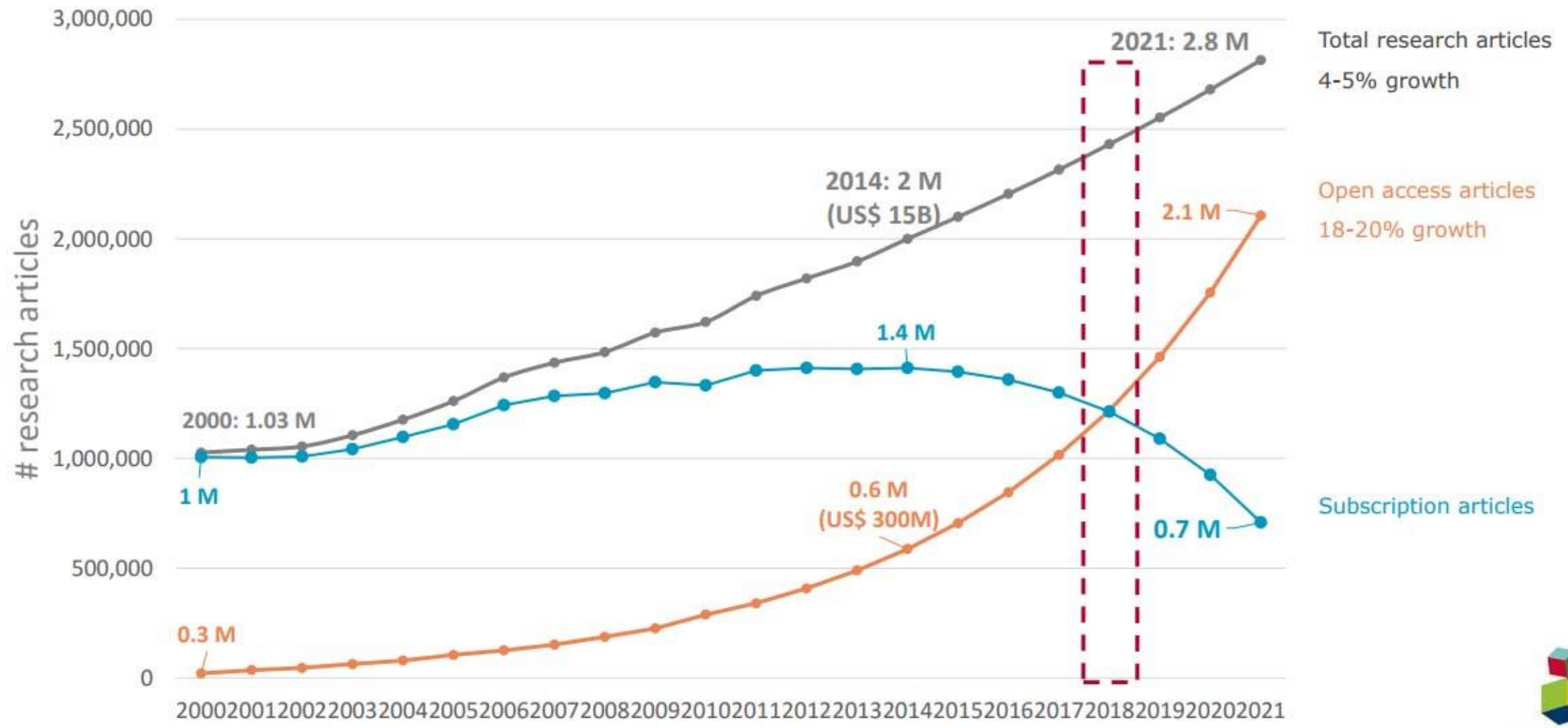
Data last harvested: 20-Apr-2014 12:15

Η εικόνα είναι θετική (και για κάποιους εντυπωσιακή...), αλλά αν λάβουμε υπόψη τις προβλέψεις και προσδοκίες....

Open Access will overtake subscription publishing by 2018-2020 ?

Source all articles: Scopus, 2014-2020: estimate based on 5% compound growth rate
Source Open Access articles, Laco and Bjork (2011): 2014-2020: estimate based on 20% compound growth rate

After Mirjam Curno, Frontiers, 2016

...καθώς επίσης και τι πραγματικά «αυτοαρχειοθετείται»?

► Παραδοχές:

- Ετήσιος ρυθμός αύξησης δημοσιεύσεων από το 2000: 4,5% (*Laakso, M. & Bjork, B.C., 2011*)
- Τεκμήρια στα Ιδρυματικά Καταθετήρια σήμερα: 12.300.000 (Πηγή *Registry of Open Access Repositories, 9-11-2017*)
- Σημαντικό (αν όχι το μεγαλύτερο) ποσοστό των τεκμηρίων ΔΕΝ αφορά δημοσιεύσεις σε επιστημονικά περιοδικά

<30% (εκτίμηση) των παραγόμενων δημοσιεύσεων της περιόδου 2000-2016 είναι ήδη Καταχωρημένα στα υφιστάμενα καταθετήρια/αποθετήρια Ανοικτής Πρόσβασης
≈ 12% (!!!) κατά τους *Bjork, B. C., Laakso, M., Welling, P., & Paetau, P. (2014)*

Το βασικό συμπέρασμα είναι ότι
«ακόμα η Ανοικτή Πρόσβαση ΔΕΝ
αποτελεί το κυρίαρχο εκδοτικό
μοντέλο»

Γιατί όμως;
Ποιοι παράγοντες και πως επιδρούν στην
υπόθεση της Ανοικτής Πρόσβασης
ανάλογα με τους εμπλεκόμενους;

Stakeholders... «Ενδιαφερόμενα μέρη»/Χρηματοδότες

- ▶ Κρατικοί φορείς εποπτείας και χρηματοδότησης της έρευνας
- ▶ Διακρατικοί φορέες χρηματοδότησης της έρευνας
- ▶ Πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα
- ▶ Παράγοντες
 - ▶ Πολιτικές
 - ▶ Κίνητρα και επιδιώξεις
 - ▶ Χρηματοδότηση και οικονομικά οφέλη

Πολιτικές για την Ανοικτή Πρόσβαση (1)

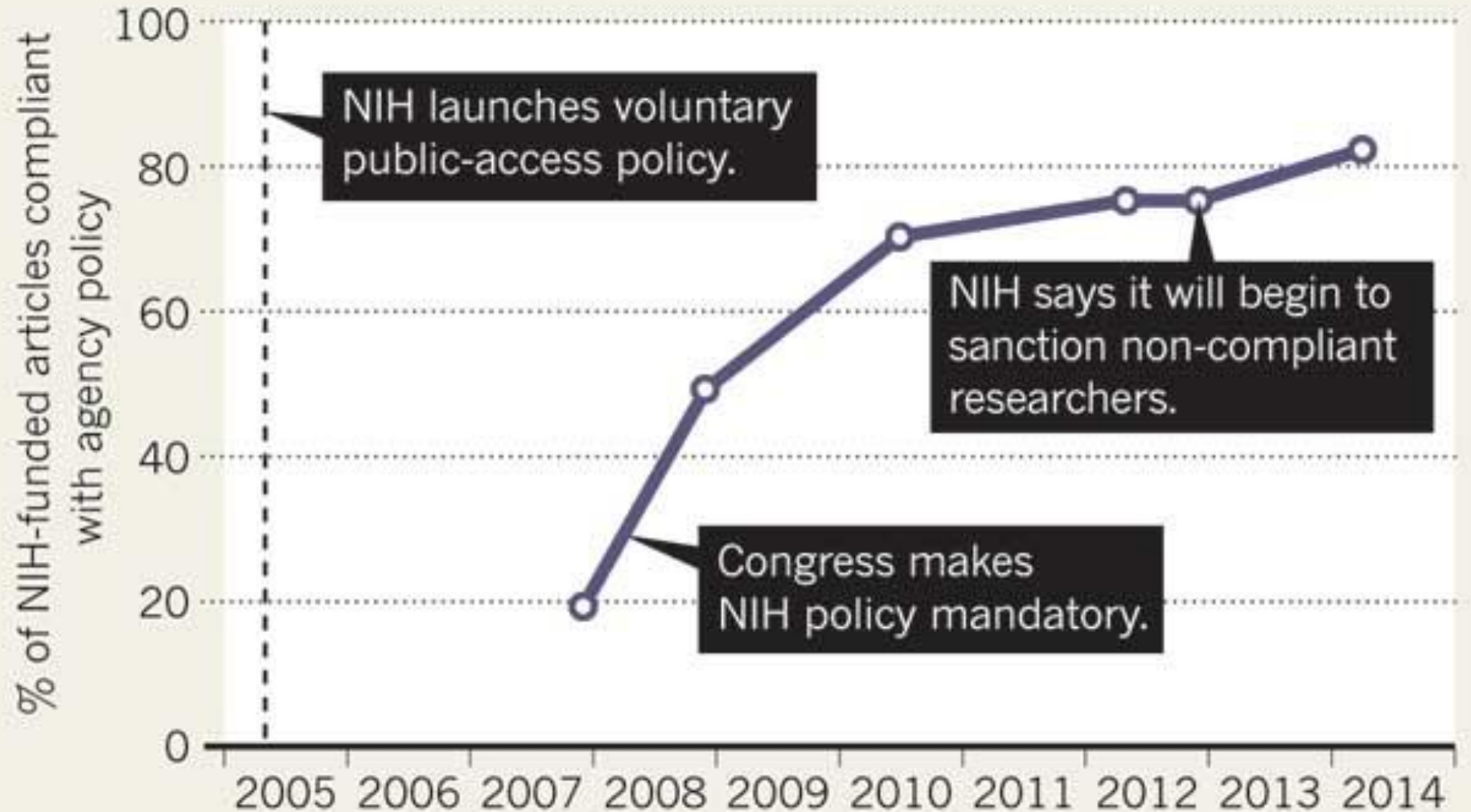
- ▶ Σημαντικός παράγοντας αλλά όχι αποφασιστικός....
- ▶ Βασικό χαρακτηριστικό: πολιτικές που επιβάλλουν ή προτείνουν στον ερευνητή την ΑΠ (κυρίως Green OA)
 - ▶ είτε στη βάση της ιεραρχικής εξάρτησης/σχέσης μεταξύ ερευνητή και αρμόδιας αρχής/θεσμού χρηματοδότησης της έρευνας (stake holder) ή
 - ▶ είτε στη βάση του ηθικού «πλεονεκτήματος» της ΟΑ

αλλά *(συνήθως)* ΟΧΙ σε ουσιαστικά ΚΙΝΗΤΡΑ ή ΠΟΙΝΕΣ για τον ερευνητή

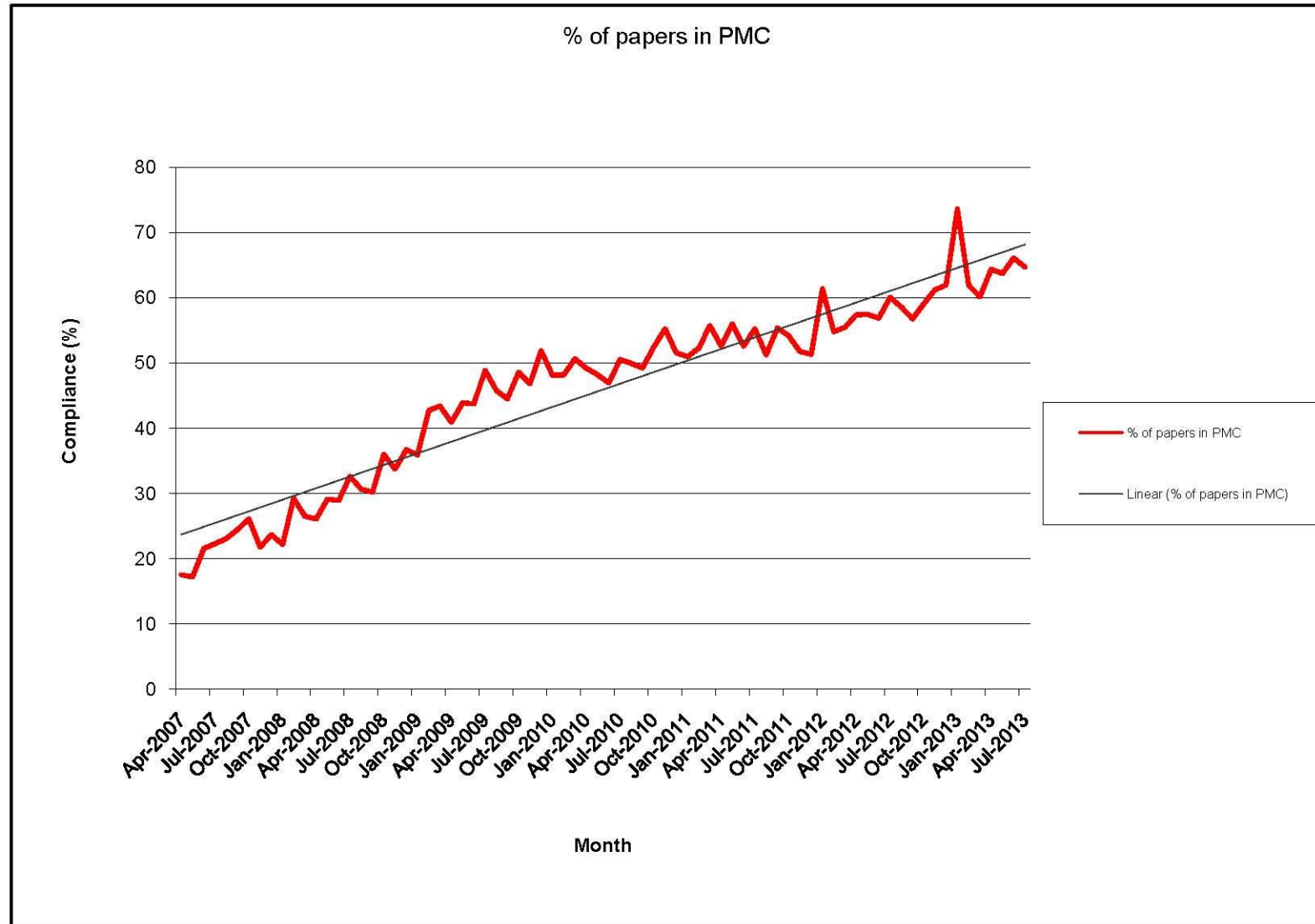
Όπου και όταν αυτά υπήρξαν τα αποτελέσματα ήσαν καλύτερα

OPENING UP

More researchers are abiding by the open-access policy of the US National Institutes of Health (NIH) since enforcement was stepped up. It requires articles to be publicly available in PubMed Central within a year of publication.

Compliance with the Trust's policy

After Robert Kiley, Wellcome, Trust (2014)

Πολιτικές για την Ανοικτή Πρόσβαση (2)

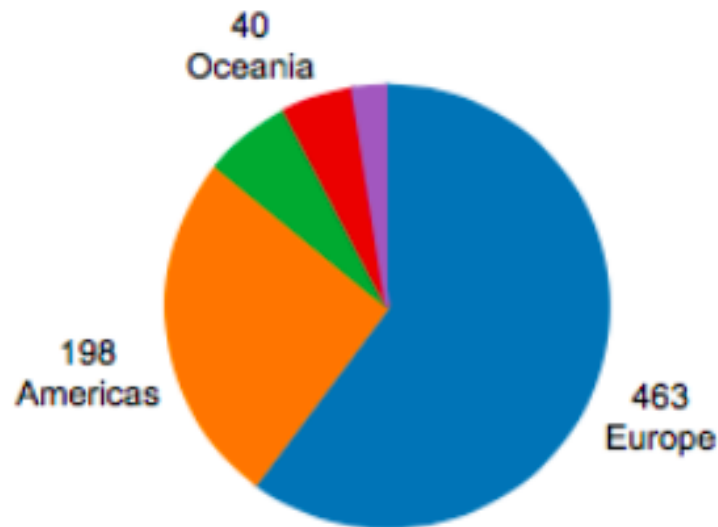
- ▶ Αφορούν στην πλειοψηφία τους στην αυτο-αρχειοθέτηση των δημοσιεύσεων σε κάποιο αποθετήριο OA (PubMed Central, ιδρυματικά καταθετήρια)
- ▶ Οι πολιτικές για Gold OA χαρακτηρίζονται από την αδυναμία ή απροθυμία διάθεσης πόρων για την κάλυψη των APCs καθιστούν ακόμα πιο δύσκολη την υπόθεση και σε μερικές περιπτώσεις τέτοιες πολιτικές μπορεί να αποτελούν εμπόδιο παρά μέσο ενθάρρυνσης του ερευνητή...

Πολιτικές για την Ανοικτή Πρόσβαση (3)

➤ Η Ευρώπη πρωταγωνιστής, αλλά...

ο ρόλος και τα μεγέθη των ΗΠΑ και της Κίνας είναι πιο σημαντικοί παράγοντες

Number of policies by continent

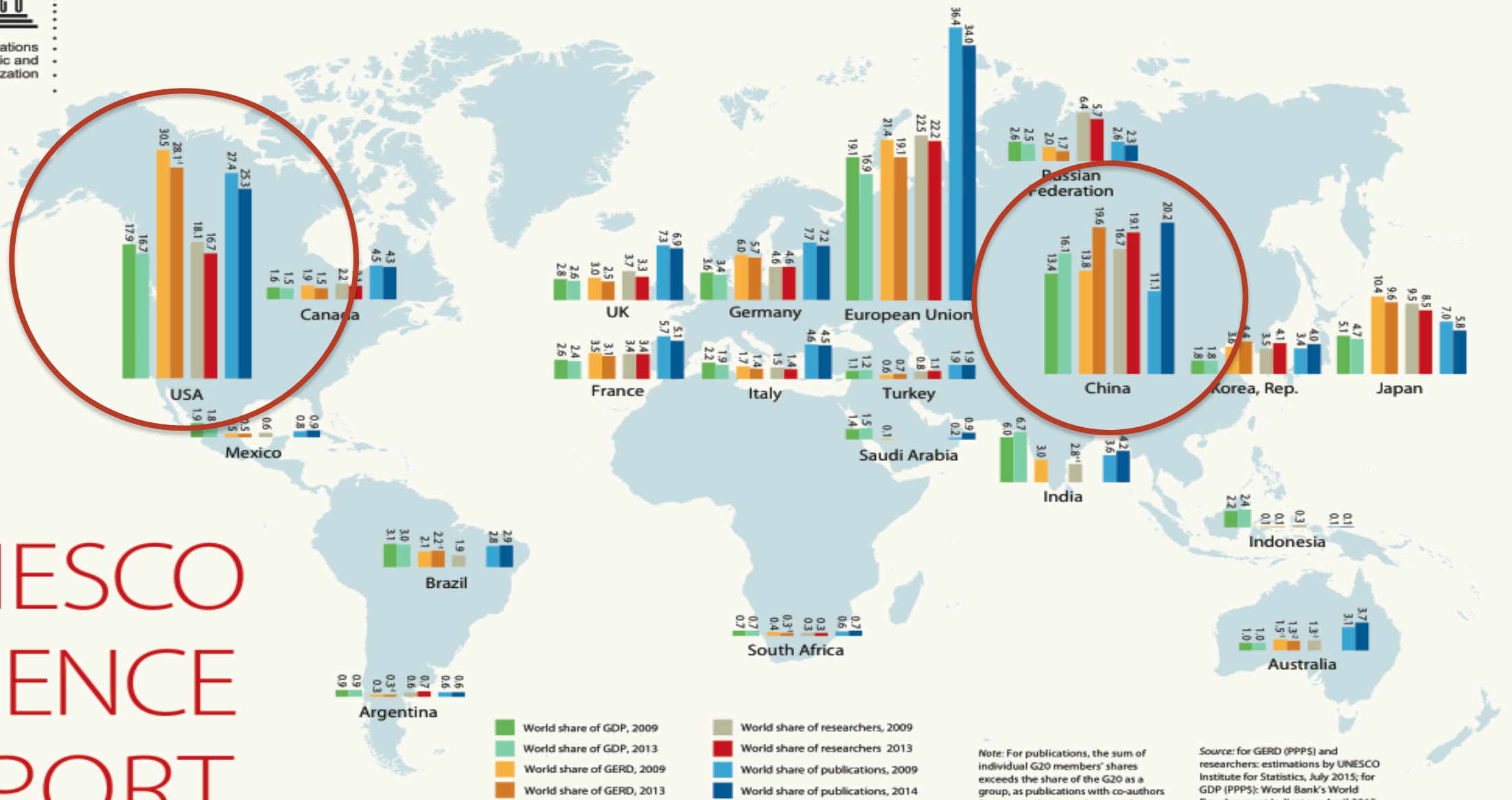
Number of policies by continental region

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

World shares of GDP, GERD, researchers and scientific publications for the G20, 2009 and 2013 (%)

UNESCO SCIENCE REPORT

The Group of 20 (G20) accounts for 87% of the world's researchers, 92% of global research expenditure and 94% of the world's scientific publications.

Note: For publications, the sum of individual G20 members' shares exceeds the share of the G20 as a group, as publications with co-authors from more than one G20 member are included under each individual country concerned but are counted only once in the G20 total.
Note also that -n/+n = n years before or after the reference year.

Source: for GERD (PPP\$) and researchers: estimations by UNESCO Institute for Statistics, July 2015; for GDP (PPP\$): World Bank's World Development Indicators, April 2015 for publications: Thomson Reuters' Web of Science; data treatment by Science-Matrix

Towards 2030

https://en.unesco.org/unesco_science_report

Ο ρόλος των ΗΠΑ και της Κίνας

- ▶ Ευνοούν περισσότερο το Green OA αντί για το Gold OA
- ▶ ΗΠΑ (Ο μεγαλύτερος «παραγωγός» άρθρων)
 - ▶ μεγαλύτερη «κατανόηση/συμπάθεια» απέναντι στις επιχειρηματικές ανησυχίες των εκδοτικών (...και όχι μόνο) εταιριών
- ▶ Κίνα:
 - ▶ 2^{ος} μεγαλύτερος «παραγωγός» άρθρων
 - ▶ προτεραιότητα στην ανάπτυξη και κατάκτηση κυρίαρχης θέσης σε όλα τα πεδία → ανάγκη από μέσα βλ. Περιοδικά
 - ▶ δεν έχει οικονομικά οφέλη (το αντίθετο μάλιστα) από την Gold OA τουλάχιστον στην μεταβατική περίοδο
 - ▶ τα ηθικά/πολιτικά/φιλοσοφικά ζητήματα δεν βρίσκουν γόνιμο έδαφος να αναπτυχθούν σε κοινωνικό και επιστημονικό επίπεδο παρά μόνο σε κεντρικό πολιτικό επίπεδο

Κίνητρα και επιδιώξεις

- ▶ Αναγνώριση/Φήμη + Αναφορές
 - ▶ η ΟΑ προσφέρει σημαντικά πλεονεκτήματα διάδοσης των δημοσιεύσεων και στην αναγνωρισιμότητα (και τις αναφορές)
 - ▶ Ισχυρότεροι όμως ακόμα οι παραδοσιακοί βιβλιομετρικοί δείκτες (Impact factor, citation index κλπ) όπου η παρουσία των ΟΑ περιοδικών, αν και αυξανόμενη, είναι ακόμα μικρή.
 - ▶ Scopus (2017): 3793 OA titles (10,2%)
 - ▶ JCR (2012): 920 OA titles (11%)
- ▶ Κόστος
 - ▶ Οι προσδοκίες για χαμηλότερο κόστος/εξοικονόμηση χρημάτων δεν έχουν επαληθευτεί (βλ. και παρακάτω)
- ▶ Υπηρεσίες + Συμβατότητα με πρότυπα και διαδικασίες
 - ▶ Ακόμα προνομιακό πεδίο δράσης των παραδοσιακών εκδοτών

Χρηματοδότηση και οικονομικά οφέλη

- ▶ «Διπλή χρέωση» (Double dipping): χρέωση APCs και Συνδρομών
 - ▶ Από τα βασικότερα προβλήματα καθώς εμποδίζει την εμφάνιση οικονομικού οφέλους από τη δημοσίευση σε ΟΑ κατά τη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου
- ▶ Υψηλό κόστος δημοσίευσης (APCs)
 - ▶ κίνδυνος να μετατραπεί το κόστος από εμπόδιο στην πρόσβαση, εμπόδιο στη δημοσίευση ιδιαίτερα για ερευνητές από φτωχές/αναπτυσσόμενες χώρες
- ▶ Ελλιπής χρηματοδότηση για την κάλυψη των APCs

Ερευνητές/συγγραφείς: παράγοντες

- ▶ Κουλτούρα
 - ▶ Διαφέρει ανάλογα τη χώρα και το επιστημονικό πεδίο (Humanities vs STM)
- ▶ Εμπιστοσύνη
 - ▶ «Ασφαλές» παραδοσιακό περιβάλλον vs Νέου και άγνωστου
 - ▶ Αρπακτικά περιοδικά
- ▶ Κίνητρα: Γιατί ένας ερευνητής να δημοσιεύσει σε ΟΑ ή να αυτοαρχειοθετήσει;
 - ▶ Ανταμοιβή/Ποινές
 - ▶ Αναγνώριση – Αξιολόγηση - Εξέλιξη
- ▶ Κόστος
 - ▶ Πως θα καλυφθεί το κόστος δημοσίευσης (APC);
- ▶ «Αυτο»-αρχειοθέτηση
 - ▶ Πως διασφαλίζεται ή εναλλακτικά «ποιος»
- ▶ Υπηρεσίες
 - ▶ Προσωποποιημένες υπηρεσίες, ευρετήρια, δίκτυα, metrics

Εκδοτική αγορά/Εκδότες - Παράγοντες

- ▶ Δομή της αγοράς
- ▶ Επιχειρηματικό κέρδος/κίνητρα
- ▶ Βιωσιμότητα περιοδικών ανοικτής πρόσβασης

Δομή της αγοράς

- ▶ Στηρίζεται στην προσφορά (άρθρων) και τους διαθέσιμους προϋπολογισμούς και όχι στη ζήτηση (ανάγκες αναγνωστών/ερευνητών)
- ▶ Ιδιαιτερότητα: οι προμηθευτές δεν πληρώνονται και οι (τελικοί) πελάτες δεν πληρώνουν – Ο ενδιάμεσος ρόλος των βιβλιοθηκών
- ▶ Ανελαστικότητα αγοράς – Υπερπροσφορά άρθρων
- ▶ Ολιγοπώλιο - Συγκέντρωση μεγάλου μεριδίου σε μικρό αριθμό εκδοτών

Επιχειρηματικό μοντέλο & κέρδος/κίνητρα

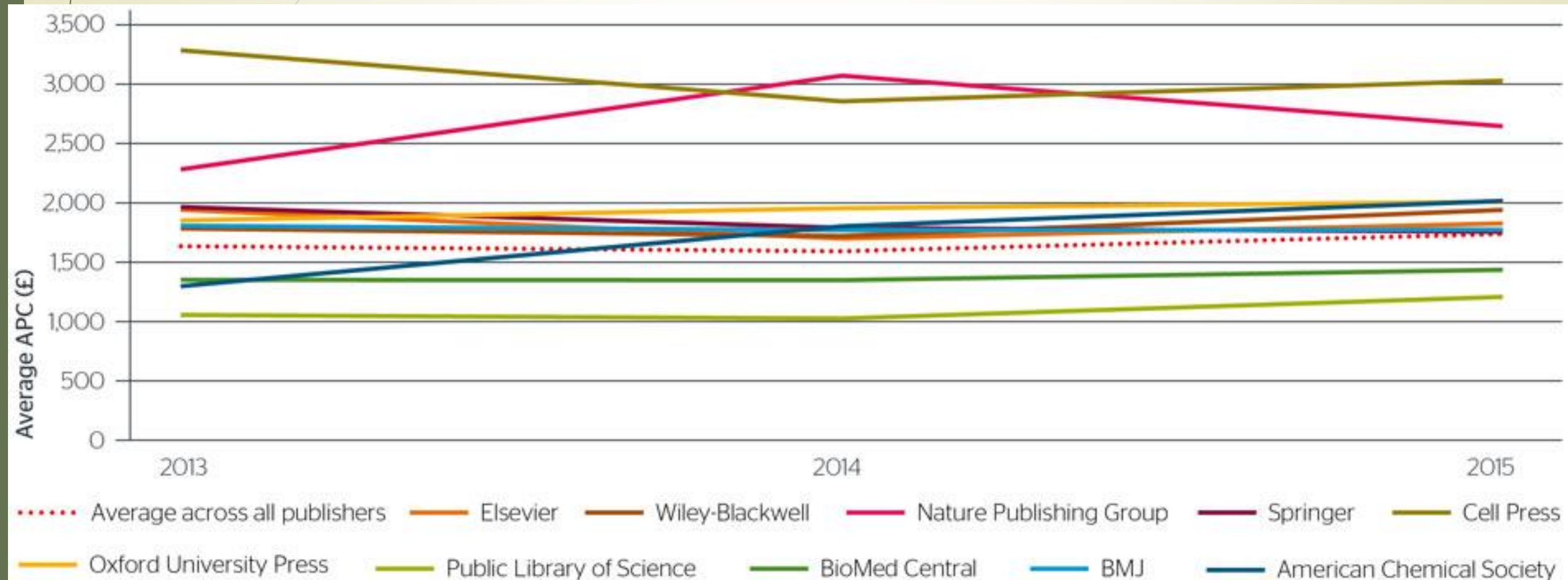
- ▶ Κόστη:
 - ▶ Επεξεργασίας/Επιμέλειας/Έκδοσης
 - ▶ Διαχείρισης/Διοίκησης
 - ▶ Συντήρησης/ανάπτυξης Υποδομών & υπηρεσιών
 - ▶ Μακροχρόνιας διατήρησης/προστασίας/πρόσβασης περιεχομένου
- ▶ Γιατί και πως θα «παραιτηθούν» οι εκδότες από τις σημερινές υπεραξίες;
- ▶ Υβριδικά ΟΑ περιοδικά: νέες επιχειρηματικές ευκαιρίες για τους παραδοσιακούς εκδότες
 - ▶ πιθανή κυριαρχία των παραδοσιακών εκδοτών στην ΟΑ → ελεύθερη πρόσβαση χωρίς μείωση του κόστους...???

Βιωσιμότητα περιοδικών ανοικτής πρόσβασης (1)

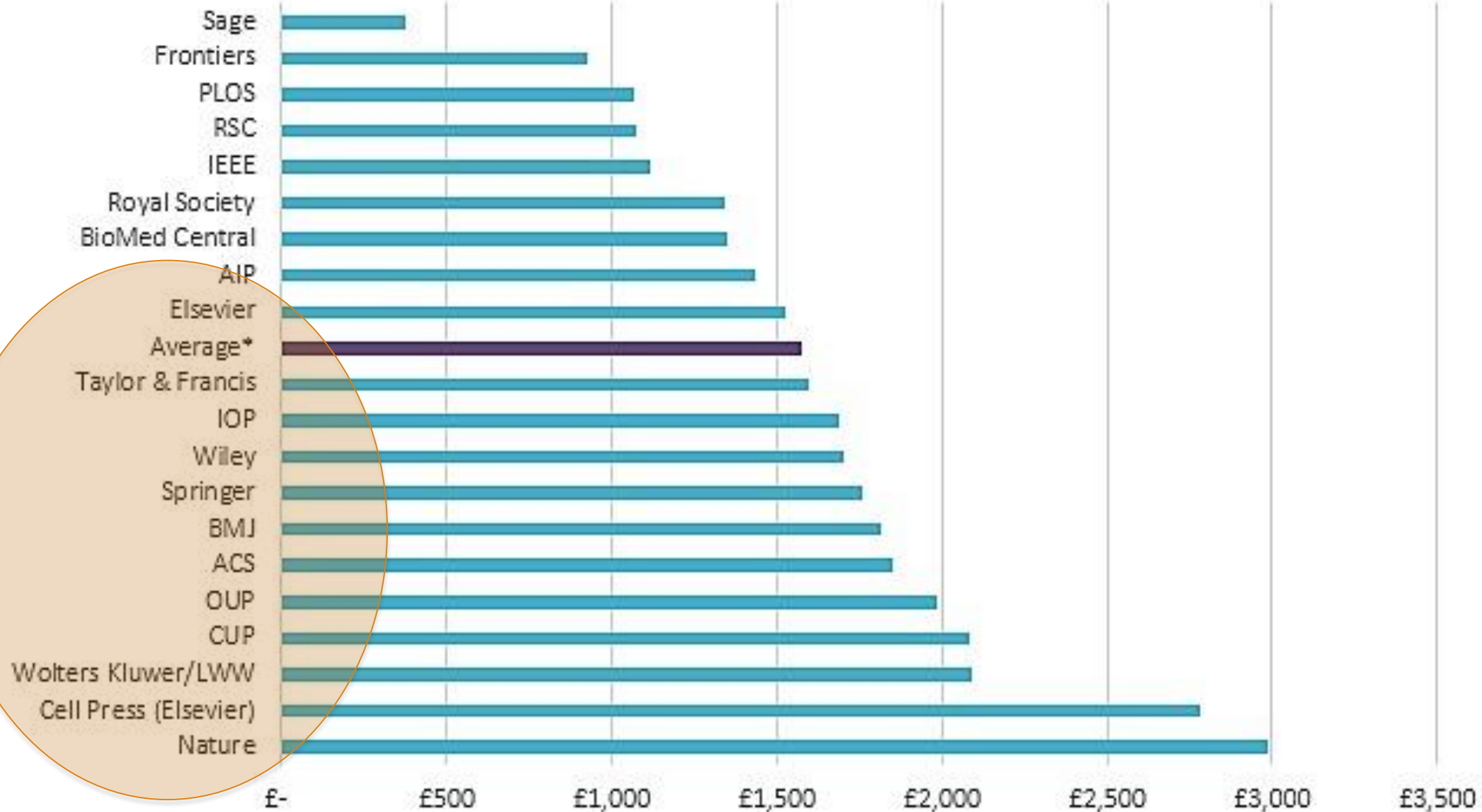
- ▶ Μοντέλο APC: απλό και κατανοητό, αλλά...
 - ▶ Υψηλές τιμές και με αυξητικές τάσεις
 - ▶ υπό κριτική....

Εξέλιξη των APCs 2013-2015

Average APC price 2014

*Average across all publishers, not just these 20

Βιωσιμότητα περιοδικών ανοικτής πρόσβασης (2)

- ▶ Πλήρως ΟΑ περιοδικά: μη βιώσιμα επιχειρηματικά μοντέλα
 - ▶ Ανεπαρκείς πόροι
 - ▶ Ασαφείς πηγές χρηματοδότησης
 - ▶ Ανεπαρκείς εγγυήσεις για τη μακροχρόνια κάλυψη του κόστους έκδοσης, πρόσβασης και προστασίας/διατήρησης του περιεχομένου

Νέες τάσεις, ζητήματα & ερωτήματα

Νέες τάσεις, ζητήματα & ερωτήματα (1)

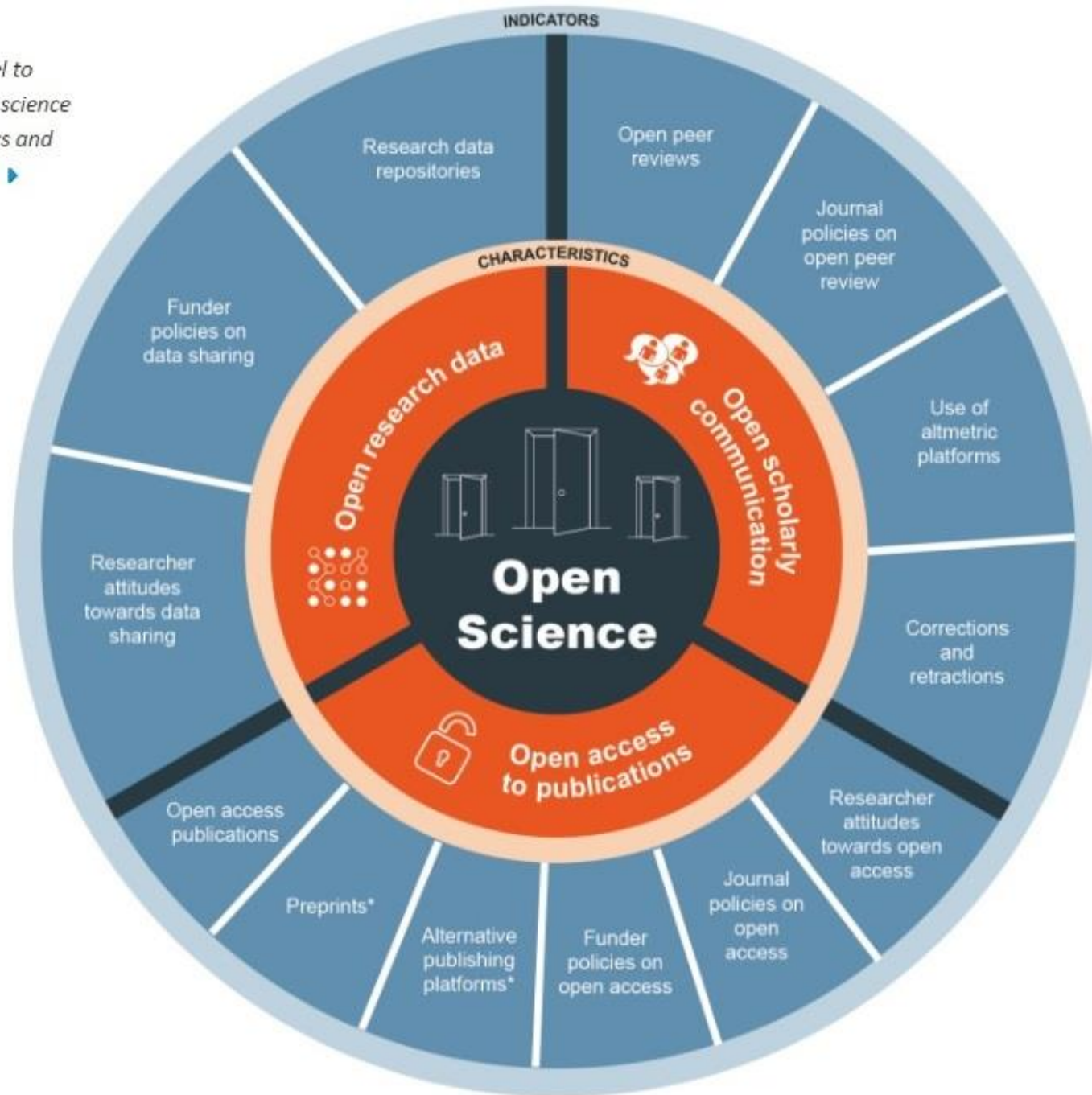
- ▶ Σύνδεση ΟΑ με συνδρομές – Απάλειψη του double dipping
 - ▶ Offset agreements (Ολλανδία, Γερμανία, Μ. Βρετανία, Αυστρία, Σουηδία)
- ▶ Νέα επιχειρηματικά μοντέλα
 - ▶ Επέκταση μοντέλου SCOAP³?
- ▶ Ο κίνδυνος των «αρπακτικών περιοδικών»

Νέες τάσεις, ζητήματα & ερωτήματα (2)

- ▶ Ανοικτή πρόσβαση και ανοικτή επιστήμη
 - ▶ Green OA vs (?) Κοινωνικών Δικτύων
 - ▶ Εναλλακτικές μορφές επιστημονικής επικοινωνίας: sharing data/content (Springer Nature)
 - ▶ Scholarly collaboration networks (SCNs)
 - ▶ <https://networks.h-net.org>
 - ▶ Altmetrics & OA
 - ▶ Εναλλακτικά (του peer review) αξιόπιστα & αποδεκτά μοντέλα αξιολόγησης? – Open Evaluation

Use the wheel to explore open science characteristics and indicators. ▶▶

* These indicators are for both open access to publications and open scholarly communication.

HNet

Humanities and
Social Sciences
Online

Academia.edu
share research

readcube

My Science Work

MENDELEY

LinkedIn

figshare

Νέες τάσεις, ζητήματα & ερωτήματα (3)

- ▶ Ποιος θα είναι ο ρόλος των παραδοσιακών εκδοτών σε ένα περιβάλλον κυριαρχίας της Ανοικτής Πρόσβασης;
 - ▶ Στο τιμόνι του οδηγού ή με τα νερά της ΟΑ κοινότητας;

Συμπεράσματα/προτάσεις

- ▶ Πιθανή ανάγκη για αναθεώρηση στόχων και επιδιώξεων για τα οικονομικά οφέλη της Ανοικτής Πρόσβασης
- ▶ Πολιτικές με κίνητρα & χρηματοδότηση
- ▶ Μείωση/Εξάλειψη του πρακτικής της διπλής χρέωσης (double-dipping)
- ▶ Επιχειρηματικά μοντέλα βιώσιμα για όλα τα μέρη
- ▶ «Ολοκλήρωση» της Ανοικτής Πρόσβασης με τις τεχνολογίες και πρακτικές της «Ανοικτής Επιστήμης»